Oponentský posudek diplomové práce
Luboš Báča: Svatební obřady v Českobratrské církvi evangelické

Cílem předložené práce je „z historické perspektivy popsat a porovnat liturgický průběh a vývoj svatebního obřadu… v ČCE“ (8). To má umožnit i sledovat „do jaké míry se proměňuje pohled na manželství“ (tamtéž) a jak tento měnící se pohled ovlivňuje zpětně liturgické formuláře. Jako hlavní zdroje zvolil autor tři agendy ČCE a další církevní dokumenty, které se týkají manželství, resp. sňatku. Nezabývá se ani literaturou například pastorační, nezmiňuje, zda se toto proměňující pojetí manželství nějak diskutovalo například v tisku, nebo zda k agendám neexistuje archivní materiál, zachycující jejich vznik.

Práce je logicky strukturovaná. Začíná stručným biblicko-teologickým pohledem na manželství. Hlavním zdrojem je studijní text ČCE k tématu manželství a rodina. Autor tak činí s rozmyslem – má za to, že každá církev se vztahuje k biblickým textům jinak, proto sahá k výkladům církve, jejíž liturgické pořádky hodlá analyzovat. Na druhou stranu skrývá tento přístup nebezpečí, že nepodnítí kritickou reflexi. A tak autor představuje danou problematiku, aniž si klade další otázky. Například konstatuje, že „Bible mluví více o manželství a vztahu muže a ženy, než o samotné svatbě či svatebních obřadech v církvi“ (11), ale tuto skutečnost dále nijak nereflektuje. Nebo z podobného tvrzení nic nevyplývá? Ostatně podobně bezproblémově u výkladu o Gn 2,24, kde se mluví o „vztahu muže a ženy“, přechází k pojmu „manželství“. V každém případě je třeba ocenit, že vyváženým způsobem dochází k tomu, že „manželství není smyslem a cílem lidské existence“, přestože je výjimečným vztahem (19n).

Ve druhé části se autor věnuje nejdůležitějším etapám proměny pojetí manželství a svatebních obřadů v dějinách. Nutno říci, že se mu podařilo látku vcelku srozumitelně a přehledně rozčlenit, ač často jde o poměrně komplikované a komplexní otázky. Zmiňuje důležité historické etapy (první staletí, Tridentský koncil, reformaci atd.). Nelze od podobné práce očekávat, že tento nástin bude příliš podrobný, ale vlastně sám autor nabízí otázku: Když se tak podrobně zabýval starozákonním pohledem na manželství, dobou Ježíšovou a první církve, proč vynechal jakoukoliv zmínku o pojetí svatby v židovství? Zprávy o svatbách v Bibli nechybí. Nebo to nemá žádný vliv na porozumění svatbě v historickém a křesťanském kontextu?

Historický přehled nastoluje pochopitelně otázky, které autor spíše konstatuje, aniž by se jim hlouběji věnoval. Například ono pozoruhodné zjištění, že „zásnubní obřad považovali křesťané za civilní slavnost, stejně tak i manželský souhlas…“, a tudíž, že „obřady se odbývaly doma…“ (23n). V průběhu další práce autor pochopitelně narazí na to, že jen v průběhu 20. století se tato situace několikrát změnila – že představitel církve může nebo nemůže oddávat. Má tato skutečnost nějaký význam pro pojetí svatby a manželství, nebo jde jen o formální záležitosti?

Zajímavé je pochopitelně i sledovat, jak se proměňuje v dějinách pojetí manželství a rodiny tím, že získává svátostný charakter (26). Autor se otázkou nijak nezabývá, jen spíše konstatuje, že od dob reformace se opět zdůrazňuje, že v protestantismu tento charakter manželství nemá. Ale nijak blíže neformuluje, v čem by se obsahově toto pojetí mohlo lišit.

Autor samozřejmě neopomene zdůraznit to nejdůležitější, že v každém případě jde o vzájemný souhlas snoubenců.

Ve třetí části (od str. 38) se autor již věnuje svému ústřednímu tématu – pojetí manželství a podoba svatební liturgie v rámci ČCE. Rozhodl se pro porovnání tří agend ČCE. Označuje je v textu pro zjednodušení datem vydání (1939, 1953 a 1983). Přičemž první dvě agendy se rozhodl nepopisovat zvlášť, protože „po obsahové stránce jsou vlastně totožné" (38). Drobné odlišnost v liturgickém uspořádání ovšem zaznamenává.

Je však otázkou, proč se takto rozhodl. Vzhledem k vytčenému cíli („z historické perspektivy… popsat a sledovat, jak se proměňuje pohled na manželství … v ČCE", 8), by bývalo bylo vhodné alespoň zmínit, že ještě před těmito agendami existoval návrh „Příručky bohoslužebné…", zřejmě z roku 1932 (str. 106-115). A že před agendou z r. 1983 existuje určité pojednání o přípravě na svatební shromáždění v Evangelickém zpěvníku (str. 867). V každém případě je třeba ocenit pokus o komparaci a zaznamenat příslušné odlišnosti. Působí ovšem trochu zmatečně, když nejprve tvrdí, že agendy jsou „vlastně totožné" (38), ale v průběhu práce (roztroušeno na nejméně 5 místech) ukazuje, co znamená toto „vlastně", a jak je významné: na str. 86 se (konečně!) věnuje podrobnějšímu srovnání úvodních informací k agendám, resp. pojetí svatební liturgie. V zásadě jde o významný posun ve vnímání smíšeného sňatku a v otázce, zda jde o vlastní oddavky, nebo požehnání sňatku, uzavřeného před státním úřadem. Pro upřesnění je třeba říci, že z formulací v agendách, že „manželství není svátost" (39), nelze bezprostředně vyvodit, že tím se „obě agendy na začátku vymezují vůči katolickému pojetí manželství". Manželství za svátost považuje celá řada i jiných církví. O katolictví je podrobněji řeč až při sňatcích smíšených, tam se agendy opravdu vymezují.

Z historického hlediska by mohlo být pro diplomanda zajímavé, že v návrhu Příručky bohoslužebné… (z roku 1932), lze vyčíst poměrně podrobné instrukce, jak postupovat, které dokumenty kdy kontrolovat atd. A že tento návrh – kupodivu – vůbec neobsahuje polemické prvky, jako agenda 1939: není řeč o „reversantech" a zápovědi požehnání či zradě na církvi. Ale naopak – nechť se ohlášky konají v církvích, ze kterých snoubenci pocházejí, nebo je zcela samozřejmá možnost konat sňatky rozvedených, nezletilých (za stanovených podmínek) etc. Nejspíš by překročilo možnosti dané diplomové práce, kdyby se autor těmto významným posunům věnoval i na na základě práce v církevním archivu nebo soudobém tisku.

Autor se věnuje i symbolickému prvku, který má v agendách rovněž proměnlivou podobu: výměně prstenů. Řadí ji mezi „zajímavosti" (59). Konstatuje, že v Agendě 1983 „žádný takový liturgický prvek nenajdeme" (60). V agendách 1939 a 1953 tento prvek najdeme. Budiž doplněno, že návrh „Příručky bohoslužebné" z roku 1932 nabízí svatební obřady celkem tři v různých variantách, kde v jednom případě výměna prstenů rovněž není zmíněna. Zato je uvedené, že může býti manželům odevzdána rodinná Bible (str. 111). Nicméně autor se nad tímto prvkem hlouběji nezamyslel, jakož ani nad závěrečnou větou poučení z Agendy 1983, že „konstitutivním prvkem této služebnosti není slib manželů, ale přímluvy na základě zvěstovaného Slova". Oproti pojetí, že základem sňatku je vzájemný slib, to lze považovat za významný posun.

Je nepochybné, že autor se soustředil na komparaci liturgických formulářů. Méně pak se věnuje obsahu těchto formulářů – nezabývá se obsahovou analýzou modliteb, navržených

promluv, biblických textů. To vše by nejspíš překročilo možnosti dané práce. Nicméně alespoň v náznacích by se býval do podobné analýzy pustit mohl. Například v otázce, jak se biblicko-teologické pojetí uvedené na začátku práce shoduje či rozchází s uvedenými formuláři a informacemi v agendách. Ale to může být podnětem pro rozhovor při obhajobě.

Celkově lze říci, že autor použil metodu kompilace a komparace. Sekundární literaturu mnoho nepoužil, spíše jde o představení dané problematiky bez větších kritických úvah a komentářů. Jakkoli je možno vyzdvihnout, že např. popis dějinného vývoje či různých stanovisek je i přes komplikovanost vývoje dané problematiky poměrně jasný a dobře srozumitelný. Problematická je práce s prameny. Mnohé věty, ba celé odstavce jsou zřejmě opsané nebo volně citované. Nechybí sice údaj o zdroji, ale není na první pohled jasné, zda autor užívá parafráze, citátu nebo jde o vlastní interpretaci (viz např. 11-20; 45-47 aj.). Např. kapitolu o biblickém pohledu by bývalo lepší podat jako určitý komentovaný referát o jednom či dvou dokumentech ČCE, které se danou problematikou důkladně zabývají, než budit občas dojem, že je to výsledkem vlastního bádání.

Z hlediska formálního práce takřka nevykazuje žádné nedostatky, jen se „díky“ automatickým opravám objeví v poznámce „sekretář“ místo „Sekretariát České liturgické komise…“ (29^{57}; 30^{59}), a opravdu jen pár dalších drobností.

Práci mohu doporučit k obhajobě. Hodnocení doporučuji na stupni „C“.

Ladislav Beneš
Katedra praktické teologie ETF UK

V Praze 28. 1. 2020